

Recenzja

dysertacji doktorskiej mgr. Łukasza Muszyńskiego

pt. „Państwa nieuznawane w Europie Wschodniej – casus Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej i Republiki Abchazji”

Łódź 2022

Wprowadzenie

Rozpad systemu komunistycznego przyspieszył proces zjednoczenia Europy, ale nie zakończył zadawnionych konfliktów, a zakorzenione w historii - nacjonalizm i separatyzm odrodziły się, wywołując napięcia w stosunkach międzynarodowych. Nowo powstałe państwa weszły na drogę przemian systemowych, lecz nie zdołały osiągnąć poziomu dorównującego Zachodowi, co skutkuje brakiem stabilizacji politycznej i społecznej na ich terytoriach. Ta grupa państw, mająca potencjalnie najbardziej wybuchowy charakter, występuje przede wszystkim w Europie Wschodniej, na Półwyspie Bałkańskim i Kaukazie. Utrzymujące się na obszarach tych państw konflikty niskiej intensywności mieszczą się w typologii nowych wojen. Mamy tam bowiem do czynienia z nową formą zagrożeń, związanych z dokonującą się transformacją od zagrożeń wojskowych wysokiej intensywności w warunkach dużej stabilizacji środowiska międzynarodowego do niskiej intensywności zagrożeń militarnych w warunkach małej stabilizacji środowiska. Funkcjonowanie parapaństw (inne nazwy: państwa nieuznawane, quasi państwa, państwa de facto niepodległe), takich jak: Naddniestrze i Abchazja, ma ogromne znaczenie dla procesów pokojowych w epoce globalizacji, gdyż stanowią one istotny element polityki bezpieczeństwa i polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Autor dysertacji zmierzył się więc z bardzo ważnym problemem, zwłaszcza, że w XXI w. środowisko międzynarodowe charakteryzuje się niezwykle zmiennością oraz nieprzewidywalnością, co w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę stwarza prawdopodobieństwo rozlania się tego konfliktu na sąsiednie obszary, do których należą też analizowane w rozprawie quasi-państwa.

Konstrukcja pracy:

Dysertacja powstała na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, pod kierownictwem naukowym promotora prof. uczelni dr. hab.

Andrzeja Dubickiego. Rozprawa doktorska liczy 390 stron. Składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i spisów schematów, tabel, map oraz ilustracji.

W pierwszym rozdziale pt. „Separatyzm i ruch separatystyczny w ujęciu definicyjnym”, który ma charakter teoretyczno-analityczny, została przedstawiona typologia separatyzmu w bardzo szerokim ujęciu, wraz z podaniem czynników determinujących inicjowanie dążeń separatystycznych, co stanowi wprowadzenie do podjętych przez Doktoranta badań. Jak słusznie zauważył Autor dysertacji, istnieje trudność w sklasyfikowaniu zjawiska separatyzmu, przede wszystkim ze względu na potencjalną możliwość rozwinięcia się tego typu działań w aspiracje narodowo-wyzwoleńcze danej grupy etnicznej, które będą legitymizowane przez środowisko międzynarodowe. Zależy to w znacznym stopniu od uwarunkowań historycznych oraz ewolucji ruchów autonomicznych lub niepodległościowych. W swej analizie Doktorant wyznaczył cele i metody działania ruchu separatystycznego oraz wyróżnił formy przemocy politycznej służące realizacji jego zamierzeń. Podał także kryteria uznania państwowości, uzupełniając w ten sposób zagadnienie związane z problematyką dysertacji. Uwypuklił przy tym brak jednolitego instrumentarium w odniesieniu do legitymizacji państwowości, co determinuje fakultatywność tego typu działań. Ważne jest spostrzeżenie, że dysfunkcyjność państwa macierzystego i brak zdolności do reintegracji z nim staje się warunkiem sine qua non emancypacji quasi-państw, które próbują prowadzić niezależną politykę zagraniczną.

W drugim rozdziale pt. „Casus Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej”, stanowiącym studium przypadku, Autor na wstępie dokonał analizy położenia geopolitycznego Naddniestrza. Umieścił podmiot w obszarze krain geograficzno-historycznych, ze wskazaniem, że badane terytorium jest potencjalnym miejscem konfrontacji podmiotów zewnętrznych, gdyż leży w „próżni bezpieczeństwa”, w otoczeniu państw, które są członkami NATO lub Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Determinantą historycznego uwarunkowania Naddniestrza jest fakt, iż obszar ten w przeszłości znajdował się pod panowaniem czterech podmiotów: Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Imperium Osmańskiego, Gospodarstwa Mołdawskiego i Cesarstwa Rosyjskiego. Autor słusznie zauważył, że nie istnieje ani historyczna, ani geograficzna kraina o nazwie Naddniestrze. Doktorant przedstawił, w jaki sposób kształtował się konflikt niskiej intensywności w Naddniestrzu, wraz z jego fazą zbrojną. Pierwsze starcia na tle etnicznym wystąpiły w grudniu 1991 r. w Dubossarach. Siły zbrojne Republiki Mołdawii próbowały pokonać oddziały paramilitarne Naddniestrza, lecz separatyści uzyskali pomoc od stacjonującej tam rosyjskiej 14 Armii. Siły rosyjskie pod dowództwem gen. A. Lebiedzia zaatakowały pozycje

mołdawskie. On sam zaś oświadczył, iż jeśli nie przerwą walki, „to jego wojsko najbliższy obiad zje w Kiszyniowie, a kolację w Bukareszcie”. Pomimo zawarcia porozumienia pokojowego w lipcu 1992 r., konflikt nadal pozostaje nierozstrzygnięty.

Trzeba zauważyć, iż prezentując ciekawy materiał faktograficzny, Autor nie zdobył się na bardziej precyzyjną analizę złożoności tego konfliktu, posiłkując się tezami przedstawionymi we wstępie dysertacji. Warto więc dodać, że konflikt niskiej intensywności o Naddniestrze nie należy stricte do antagonizmów etnicznych i narodowościowych. Stopień jego złożoności pozwala określić go raczej jako konflikt między elitami politycznymi i gospodarczymi o utrzymanie się u władzy, w którym największe znaczenie mają czynniki geopolityczne. Konflikt zrodził się ze zderzenia dwóch idei: funkcjonowania Naddniestrza w ramach Rumunii lub też w strukturach podporządkowanych Rosji, związanych z byłą nomenklaturą radziecką. W 1991 r. stracił on charakter kulturowy i zaczął ewoluować w stronę konfliktu czysto geopolitycznego. Analizy politologiczne często przedstawiają to terytorium jako „czarną dziurę”, zamrożony kawałek ZSRR, na którym zimna wojna jeszcze się nie skończyła. Chociaż fakty dotyczące tego parapaństwa nie elektryzują opinii publicznej, jak bardziej nagłośnione medialnie antagonizmy, np. konflikt o Kosowo, wydarzenia tam zachodzące mają swoją wagę, mogą bowiem wpłynąć na stan bezpieczeństwa na Starym Kontynencie¹.

Autor rozprawy scharakteryzował również system polityczny Naddniestrza, przedstawił zasady funkcjonowania organów władzy i struktur administracyjnych. Wskazał na wykształcenie się organu władzy ustawodawczej w postaci Rady Najwyższej Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej, która kilkakrotnie ewoluowała. Wykazał podobieństwa kompetencyjne do organów władzy występujących w strukturach Związku Radzieckiego. Do końca 2020 r. zakończono sześć kadencji Rady Najwyższej, natomiast wybory do siódmej kadencji zostały przeprowadzone 29 listopada 2020 r. Przy najniższej jak do tej pory frekwencji, która wyniosła 27,7%. Wykazany przez mgra Muszyńskiego potencjał własny Naddniestrza umożliwia rozwój quasi-państwa, które, mimo braku uznania międzynarodowego, posiada zdolność do nawiązania relacji z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych, w tym podmiotami o spornym statusie (Republika Abchazji, Osetia Południowa, Republika Górskiego Karabachu) oraz Rosją.

---

¹ Vide: D. Gibas-Krzak, *Konflikt o Naddniestrze – zagrożenie Starego Kontynentu*, „Kwartalnik Bellona”, 2009 nr 2; Eadem, *Separatyzm w Serbii, Albanii i Mołdawii*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. K.M. Księżopolski, Warszawa 2009.

W trzecim rozdziale pt. „Casus Republiki Abchazji” mgr Muszyński zastosował tę samą strukturę kompozycyjną, co w rozdziale drugim, dzięki czemu skonstruował w pewnym sensie bliźniacze case study. Przedstawił położenie geopolityczne Republiki Abchazji oraz jej podział administracyjny. Ponadto scharakteryzował dzieje Abchazji poprzez analizę struktur państwowych, które w przeszłości funkcjonowały na terytorium obecnego quasi-państwa, oraz tych, które obecnie tam działają. Abchazja posiada zdolność nawiązywania stosunków bilateralnych z innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych, w tym relacji z podmiotami o spornym statusie oraz z Federacją Rosyjską. Doktorant udowodnił, że w tym parapaństwie panuje polityczny pluralizm, a władzę naprzemiennie sprawują politycy z dwóch obozów, które ukształtowały się po wojnie rosyjsko-gruzińskiej z 2008 r. Zabrakło jednak w tych wywodach analizy, w jakim stopniu Abchazja jest uzależniona od Rosji. Autor raczej podkreślił współpracę między dwoma podmiotami, a nawet fakt istnienia rosyjskiej bazy wojskowej na jej terytorium. Tymczasem Abchazja jest w znacznym stopniu głęboko uzależniona od Moskwy. Znaczący wpływ na to quasi-państwo mają elity klanowo-biznesowe, w tym struktury zorganizowanej przestępczości, które kontrolują nieliczne, dochodowe aktywa, zwłaszcza w turystyce. Systemowe problemy społeczno-ekonomiczne, jak korupcja czy strukturalne bezrobocie, sprawiają, że każdy pozostający u władzy polityk musi prędzej czy później liczyć się z niezadowoleniem wyborców.

W zakończeniu Autor podkreślił, że fakultatywny wybór kryteriów państwowości może stanowić o uznaniu danego podmiotu za państwo. Podsumował swoje badania, z których wynika, że Naddniestrze oraz Abchazja są w stanie nawiązywać relacje międzynarodowe, mimo braku powszechnego uznania na arenie międzynarodowej, dzięki czemu udowodnił zakładaną we wstępie hipotezę.

Uwagi szczegółowe:

Celem niniejszej rozprawy, jak już wcześniej zaznaczono, było zbadanie funkcjonowanie państw nieuznawanych: Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej oraz Republiki Abchazji. Autor uzasadnił wybór tych parapaństw obszerniejszym polem badawczym niż w przypadku innych tego typu podmiotów. Układ pracy jest chronologiczno-problemowy i zgodny z logiką. Główna oś konstrukcyjna opiera się na dwóch najważniejszych rozdziałach, które stanowią odrębne tematycznie, a podobne konstrukcyjnie, case study. Skonstruowanie piętnastu pytań badawczych we wstępie świadczy o znacznych ambicjach naukowych Autora, chociaż wątpliwości budzą pytania, które Doktorant starał się wyjaśnić w trakcie charakteryzowania literatury przedmiotu (np. „czym jest separatyzm”). Analogicznie, wśród skonstruowanych pięciu hipotez, małe uzasadnienie mają te, które są

oparte na zastosowanej faktografii (np. „Naddniestrze i Abchazja są państwami nieuznanymi”) oraz takie, które zostały już podane we wstępie pracy (np. „państwa nieuznawane są w stanie wytworzyć struktury instytucjonalne i prawne”).

Za cechę świadczącą o walorze tej pracy uznać należy zastosowanie wielu metod badawczych, ważnych w naukach o polityce i administracji: analizy systemowej, analizy instytucjonalno-prawnej, metody historycznej, metody decyzyjnej, leksykalnej i ekstrapolacji. Ten zabieg trzeba uznać za zasadny, gdyż umożliwił on właściwe przedstawienie badanej problematyki i skonstruowanie dogodnej dla czytelnika struktury narracyjnej rozprawy. Mocną stroną pracy jest wykorzystanie metody historycznej, co pozwoliło na usystematyzowanie wiedzy na temat kształtowania się państwowości obydwu analizowanych podmiotów, choć ma się jednocześnie wrażenie, że Doktorant powinien zwrócić uwagę na to, aby podawać materiał źródłowy w sposób bardziej syntetyczny. W przypadku obszarów objętych konfliktami niskiej intensywności metoda historyczna pozwala na zdiagnozowanie przyczyn i uwarunkowań ich powstawania, co ma znaczenie dla tworzenia się państwowości lub jej braku.

Jednocześnie trzeba zauważyć, że w dysertacji zabrakło szerszych odniesień do metody porównawczej, która jest najważniejsza dla tego typu studiów przypadku. Wymieniona przez mgra Muszyńskiego metoda porównawcza (analogii), polegająca na wykrywaniu podobieństw pomiędzy procesami i zjawiskami, jak również ustalaniu różnic między nimi, jest niezwykle przydatna w tego rodzaju pracach naukowych. Funkcja tej metody polega również na skonfrontowaniu teorii zawartej w dokumentach i materiałach źródłowych z autentycznymi doświadczeniami przekazanymi przez uczestników i obserwatorów wydarzeń. Obiektem analizy są fakty, które podane są procedurze badawczej posługującej się specjalnymi narzędziami dla poznania zjawisk i procesów politycznych. Hipotezy podlegają weryfikacji w czasie logicznej i merytorycznej krytyki źródeł, w wyniku czego pojawiają się twierdzenia typu diagnostycznego lub prognostycznego².

Poruszone przez Doktoranta zagadnienie konfliktów niskiej intensywności jest ważne dla podejmowanej problematyki, chociaż muszę przyznać, że dokonał on dość pobieżnej analizy. Autor w mniejszym stopniu odniósł się do nich, jak też do zjawiska nowych wojen, w których najważniejsze są najczęściej czynniki etniczne danego terytorium, przy czym są one specyficzne dla każdego obszaru. W tym kontekście warto byłoby rozszerzyć rozważania o takie prace jak: M. Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a global era*, London

---

² Vide: H. Przybylski, *Politologia. Zarys problematyki*, Katowice – Warszawa 2004.

2007; R. Kennedy, *The limits of soft balancing: the frozen conflict in Transnistria and the challenge to EU and NATO strategy*, „Small wars & insurgencies”, 2016, Vol. 27, No. 3; V. Potapkina, *Nation building in contested states: comparative insights from Kosovo, Transnistria, and Northern Cyprus*, Stuttgart 2020; *Beyond Frozen Conflict: Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*, eds. T. de Waal, N. von Twickel, M. Emerson, Center for European Policy Studies, 2020; M. Dembińska, *The role of international brokers in frozen conflicts: the case of Transnistria*, „Asia Europe journal”, 2018, Vol. 17, No. 1; M.M. Balmaceda, *Privatization and elite defection in de facto states: The case of Transnistria, 1991-2012*, „Communist and post-communist studies”, 2013, Vol. 46, no. 4.

Innym mankamentem dysertacji jest znacznie rozbudowany rozdział pierwszy stanowiący o teorii poruszanej problematyki badawczej, w którym zabrakło jednak rozwinięcia zagadnień teoretycznych odnoszących się do geopolityki sensu largo.

Pan mgr Muszyński dokonał ogólnej analizy położenia geopolitycznego, ale warto byłoby, aby przy tak szerokim polu badawczym, jakie wybrał, sięgnąć też do innych czynników geopolitycznych: twardej, miękkiej siły oraz ważnego czynnika, jakim jest dywidenda geograficzna, czyli podanie korzyści wynikających z położenia geograficznego danego państwa³. Niewątpliwie motywem, który wyróżnia geopolitykę spośród innych dziedzin wiedzy, jest możliwość dokonanie przez nią analiz zintegrowanych. Tworzy się w ten sposób kompleksowy obraz sytuacji, dzięki interdyscyplinarnemu charakterowi badań. Przedmiot badań stanowią determinanty działania ośrodków siły oraz zachodzące między nimi interakcje.

Geopolityka jest najbliższa geografii politycznej, często nawet jest pojmowana jako stosowana geografia polityczna. Geopolityka i geografia polityczna współdziałają, przeplatają się i uzupełniają. W przypadku geografii politycznej przyjmuje się za istotną tezę, że jej przedmiotem jest państwo z punktu widzenia perspektywy przestrzeni, natomiast przedmiotem nauczania geopolityki jest przestrzeń z punktu widzenia państwa⁴.

Muszę zwrócić uwagę na występujące usterki konstrukcyjne rozdziałów. Zastrzeżenia mogą budzić zbyt skrótowe konkluzje lub ich całkowity brak, gdy tymczasem warto byłoby poszerzyć wnioski, odwołując się do obfitej warstwy faktograficznej zaprezentowanej

³ Vide: L. Sykulski, *Geopolityka. Skrypt dla początkujących*, Częstochowa 2014.

⁴ Vide: D. Proroković, *Geopolitika Srbije. Položaj i perspektive na početku XXI veka*, Službeni Glasnik, Beograd 2015; C. Flint, James Taylor, *Political Geography World Economy, Nation-State and Locality*, Pearson Education Limited, Essex 2007; C. Jean, *Geopolityka*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 2007; P. Célérier, *Géopolitique et géostratégie*, Presses Universitaires de France, Paris 2019.

przecież w każdym rozdziale. W rozdziałach i w narracji występuje także dużo powtórzeń, zwłaszcza dotyczy to warstwy podsumowującej.

Należy pochwalić Autora za skorzystanie z bogatego zbioru dokumentów (w językach: polskim, angielskim i rosyjskim), gdyż zabieg ten nie tylko umożliwił Doktorantowi przedstawienie szerokiego spektrum badanego problemu, lecz przede wszystkim pozwolił na syntezywanie, które stanowiło podsumowanie jego wysiłku badawczego.

Należy z uznaniem przyjąć metodę polegającą na dołączeniu do narracji obszernego zbioru map (trzydzieści trzy), które obrazują przemiany terytorialne omawianych de facto państw, poczynając od XVII w. aż do epoki pozimnowojennej. Doktorant opracował również szereg tabel, które wzmacniają treść merytoryczną recenzowanej dysertacji, zwłaszcza w obszarze charakterystyki stosunków demograficznych omawianych terytoriów.

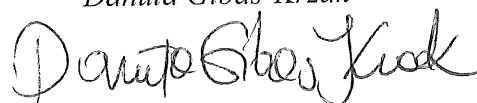
Jeśli chodzi o przypisy, to na ogół są one zbudowane poprawnie, choć dostrzegam niedostatek przypisów polemicznych, natomiast występują przypisy wyjaśniające, co podnosi walor pracy.

Uwagi końcowe:

Podsumowując warstwę merytoryczną dysertacji, trzeba uwzględnić jej ciekawe elementy faktograficzne i analityczne, które stały się podstawą do stwierdzenia, że jest ona interesującym opracowaniem problemowym, wnoszącym nowe wartości do badań naukowych. Praca została napisana klarownie i pod względem edytorskim, z małymi wyjątkami, praktycznie nie budzi zastrzeżeń.

W związku z tym oceniam recenzowaną dysertację pozytywnie. Rozprawa mgr. Łukasza Muszyńskiego spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawom na stopień naukowy doktora zawartym w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 18 marca 2011 r. wraz ze zmianami Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (z dnia 20 lipca 2018 r.). W związku z tym wnoszę o dalsze procedowanie procesu przewodu doktorskiego.

Danuta Gibas-Krzak

Warszawa, 15 sierpnia 2022 r.